MAGNAE DEVM MATRIS IDAEAE

& Attidis initia.

EX VETVSTIS MONVMENTIS nuper Tornaci erutis.

Edente iterum & explicante accuratius ad veterum Auctorum mentem

LAVRENTIO PIGNORIO
Presb. Patauino.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS, M DC XXIIII.

Sumptibus Petri Pauli Tozzij.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/magnaedeummatris00pign

AMPLISSIMO VIRO,

& Senatori prudentiſſimo

D. DOMINICO MOLINO. F. P.

NON vna fuit cauſa, Vir Illuſtriſsime, quamobrem hunc aureolum libellum ſub prælum reuocatum Amplitudini Tuæ nuncuparem. Primam ſibi vendicat Genius tuus, quem Muſæ, & Charites ſuis manibus videntur finxiſſe. Non mentior, nec blandior; teſtis eſt mihi, Fama conſtans, quæ inuitis inuidis eximias, ac propè ſingulares virtutes tuas in omnium ore, atq; admiratione iam collocauit. Sed vt cætera omittam, quæ benè longam, & luculentam efflagitarent laudationem; quis paulò humanior ignorare poteſt ardentem illum affectum, quo bonas litteras, & litteratos omnes amplecteris? Quali-

bet ſponſione contendam, neminem eſſe, non dicam in tota Jtalia, ſed ne in Europa quidem, in quouis litterarum genere excellentem, qui Te non norit vel de facie, vel per epiſtolas, vel ſaltem à nominis celebritate. Jnſignis ſanè laus, quæ quò pauciores Tui ſimiles in ſocietatem admittit, eò Te reddit inſigniorem. Porrò, quis credat, magnum maximæ Reipublicæ Senatorem ſummis diſtentum occupationibus, litterato ocio vacare poſſe? Atqui veriſsimum eſt, non ſolùm domum tuam à doctiſsimis Viris frequentari, cum quibus cotidiè ſermones ſerere ſoles de rebus litterarijs; verùm etiam illos, qui per abſentiam, Te frui nequeunt, aſsiduè litteras ad Te mittere, quibus & humaniſsimè reſpondes, & eoſdem perſæpè prouocas ad ſcribendum, vrgesq; vt aliquid pangant, quò bonarum artium cenſus auctior fiat, atq; locupletior. Operoſum nimis ſit, & ab epiſtolæ compendio alienum, Indicem texere Virorum inſigni doctrina, & eruditione præſtantium, qui Te ex animo colunt, ac venerantur; quoſque tu diligis, non dicis cauſa, & cùm opus eſt, auctoritate, & beneficentia iuuare ſoles: Vnum tamen in præſentia ſine piaculo ſilere non poſſum LAVRENTIVM PIGNORIVM *auctorem huius Libelli, quem ſat ſcio à te impensè amari, ac plurimi fieri ob aurei ſeculi mores, multiplicem eruditionem, & exquiſitam præſertim penitioris Antiquitatis peritiam, quam affatim exprompſit in explicatione Antiquiſsimæ Menſæ Iſiacæ; quo conatu*

longe

longe feliciſsimo Myſteria Iſidis arctiſsimis tenebris inuoluta tanquam è Tripode enunciauit: opus ſanè impeditum atq; reconditum, ideoq; ſuperiorum ſeculorum Antiquarijs ne ſuſpicione quidem peruium. Cuius argumenti additamentum quoddam eſt pereruditа hæc Diatriba de Initijs Magnæ Deum Matris, quam ſanè Iconibus auctam, emendatam, & pluribus locis locupletatam eodem Pignorio Auctore imprimendam curaui; vt alia omnino videri poſsit ab ea, quæ ſuperiore anno Pariſijs prodijt cum præfatione Auctoris ad Nobiliſsimum Virum & litterarum cum primis amantem Nicolaum Fabritium de Petriſco; cui pergratum fore confido hoc opuſculum ſub eius clariſſimo nomine prius editum rurſus limatius, atq; auctius, Pignorio annuente, Tibi Senatori Ampliſsimo, & ſibi multis nominibus coniunctiſsimo dedicari. Epiſtolæ finem imponam, ſi vnum à Tua Benignitate impetrauero; vt ſcilicet Amplitudo Tua me in poſtremæ admiſsionis famulos admittere ne grauetur.

Patauij VII. *Eid. Martij* MDCXXIIII.

Illuſtriſs. Amplitudinis Tuæ

Seruus deuinctiſſimus

Petrus Paulus Tozzius.

Lectori Laurentius Pignorius.

HAec ſigilla quæ vides (amice Lector) extabant olim Tornaci, prope quod etiam effoſſa fuerant, apud Dionyſium Villerium Canonicum virum eruditum. Fuerunt autem ex aere omnia, & è ſacrario (ni fallor) veteris alicuius Fani magnæ Deum Matris, cuius religio videtur etiam eo peruaſiſſe; ab eo fortaſſe tempore, quo Galli vt inquit Pauſanias, in Atticis, Peſinuntem, ad montem Agdiſtin, nobile Atys tumulo oppidum ceperunt. Peſinunte etenim Acdeſtis, Atys corpus ceremonijs annuis, & ſacerdotum antiſtitibus honorauit inquit Arnobius Lib. v. nec non & Strabo Lib. xij. Claudianus, in Eutropium, Lib. ij. Pauſaniæ dictum firmat,

Nuper ab Oceano Gallorum exercitus ingens
Illis, ante vagus, tandem regionibus hæſit,
Gæſaq; depoſuit Graio iam mitis amictu,
Pro Rheno poturus Halyn, ——

Attidis icunculam pauxillum argenti ornat vt dicemus: non dubio argumento & præclari artificis, quod loquuntur & ipſa oris liniamenta, & exiſtimationis in qua fuerit apud Sacerdotem aliquem, ſiue apud procerum quempiam in Larario priuato, & familiari. Et vero apud me etiam viſitur antiqua Pallas ærea, ſemipedis magnitudine, oculis, zona, & calceamentis ex argento inciſis: qua vix aliud vidi magis abſolutum in hoc genere veterum Sigillorum, quamuis etiam extent alicubi, vt vidimus olim, ſolido ex argento elaboratæ imagunculæ Martis & Fortunæ, rudiuſculæ tamen, & minus politæ. Et hæc ſane omnia Lararij vel Adyti alicuius inſtrumenta fuerunt vt dixi. Niſi malimus ad Initiatos referre, qui Initiorum quædam ſigna & monumenta, ſibi a Sacerdotibus tradita, vt ſcribit Appuleius in Apologia quam vocant primam, ſeorſum ſedulo conſeruabant. Et apud hos moribus fuerat receptum (eodem teſte) circumferre ſecum etiam peregre ſimulachrum alicuius Dei, ipſiq; diebus feſtis, thure & mero & aliquando vi-

ctimis

ctimis ſuppli care. Quod & non omnino bene ceſſit Aſclepiadi philoſo pho apud Ammianum Marcellinum Lib. xxij. Verum hæc forte alias, latius diſquiremus. Manus porro, dextra eſt; ita cõformata, vt pollicem, indicem, & medium, ſiue impudicum ſuſtollat, annularem & minimum deprimat, eo ſchemate, quo noſtræ Religionis Antiſtites populum olim ſolebant conſignare, quodq; Pictores in effingenda CHRISTI domini dextera manu, ſacram Crucis teſſeram imprimente, mordicus retinuere. At quare manui hæc ſymbola inſculpta ſunt? an quia Diabolus iam tunc ſtuduerit eleuare mira calliditate, eum geſtum, quem Chriſtiani Sacerdotes adhibituri erant ſacro ſigno exprimendo? an quia in ea manu crederent Ethnici viuere Atydis minimiſsimum digitum, qui perpetuo agitaretur motu, vt ex veteribus theologis tradidit Arnobius? an quia & Iſis, vt infra dicemus, manum ſacram oſtentauerit in pompa? Verum, quia viri eruditi arbitrati ſunt, hanc manum aliquando conſpicuam fuiſſe inter ſigna militaria, quod Aquilam fulminiferam in ſummis digitis prętulerit; dicemus Aquilam Legionariam fuiſſe auream non æream, teſte Dione Lib. xv. non quidem impoſitam digitis, ſed fulmen prenſantem vnguibus, & ſtantem in ſumma haſta. vt paſſim oſtentant Denarij gentis Antoniæ: & alibi veteres nummi, vt apud Aeneam Vicum in Galba. At aliquando cernitur ſine fulmine, vt perſpicue in vetere monumento M. PompeI. Aſpri, Romæ apud Cæſios, & in aliquibus Denarijs. Neque vero non erat hac noſtra maior, vtpote conſpicienda, & edito loco in ſummo haſtili ſtatuenda. At ſolitaria & fulminifera ſine haſta, viſitur ſæpe apud Gorlæum, media videlicet inter duo ſigna minora. Sed manui impoſitam (hac noſtra excepta) ego numquam vidi. Arulæ inſidentem vidi aliquando, Scipioni eburneo aliquoties, Globo non ſemel, Pyræ Cæſarum ſæpius. Manus vero erant quidem in Signorum (vt ita dicam) cenſu: at diuerſa conformatione, vt in Nummis Traiani apud Aeneam Vicum, & in Dactyliotheca Gorlæi.

MAGNAE DEVM MATRIS IDEÆ & Attidis initia.

ATTIDIS nomine Phryges Solem venerati olim ſunt. Ita Macrobius lib.I. Saturn. c. XXI. & Macrobio antiquior Arnobius li. V. extremo. Huius Attidis, ſiue Attinis fabulam qui cupit peruidere, is adeat Diodorum Siculum li.III. Pauſaniam in Achaicis, Arnobium in princ. lib. V. & Seruium in IX. Aeneid. & è recentioribus Gyraldum Syn. IIII. Cartarium noſtræ Editionis pag.190.191.192.Eius autem imago ea eſt quæ exhibetur, *ore* videlicet *excellentiſſimo*, vt ſunt Arnobij verba, & ſpecie inter virginem & puerum eximia. Catullus hoc idem voluit.

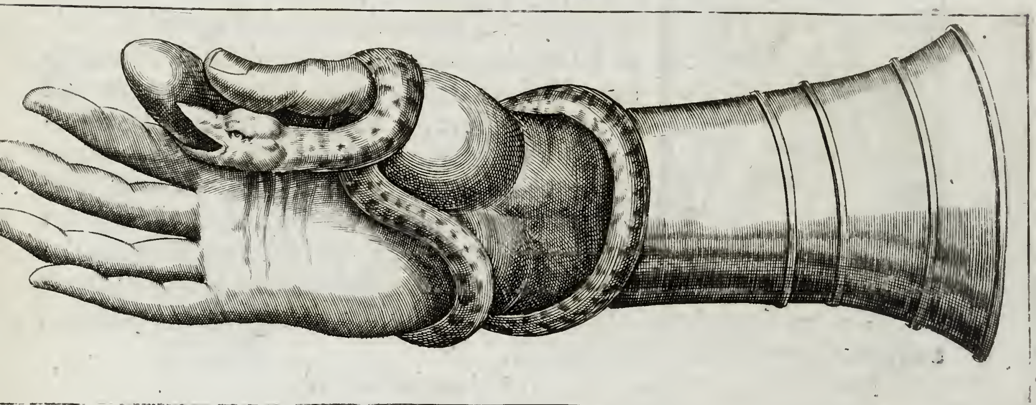
Quod enim genus figuræ eſt, ego quod non habuerim?
Ego mulier, ego adoleſcens, ego ephebus, ego puer,
Ego gymnaſi fui flos, ego eram decus olei.

Marcianus Capella lib.I.

Atys pulcher item, curui & puer almus aratri.

Caput autem tectum mithra Phrygem indicat. Hi enim hoc pileo vſi ſunt, vt nos alibi latiùs oſtendemus. Braccas, quas gerit indutui, vidimus in vetere Ara, quam primus IACOBVS MAZOCHIVS publicauit, in qua Attis Pinui innixus Cybelem aſpectat. Reliquum veſtis diductum & ſinuatum videtur mihi non carere myſterio, vt quod ſui ambitu & patore malum Punicum referat, cuius ſpecie capta mater Attidis Nana facta fuerit prægnans, vti ſcriptum reliquit Arnobius. Porro digiti dexterę manus, index & impudicus virilia oſtendentes eo alludunt, vt commonſtrent maſculum pudendum, Deum matris delicias illas luctuoſas. Monile verò, cingulum, & Fibulæ Braccarum (ſiquos hoc etiam ſcire delectat) inciſa ſunt omnia ex argento. Et hæc quidem quoad Attidis imaginem ſatis. Manus ærea, cùm inanis ſit, minimeque ſolida, neque videatur adhæſiſſe trunco brachij, ideo fabrefacta forſan fuit, vt ſceptro, vel haſtili non ita magno inſereretur. Cui vſui? inquies. Vt præferretur in pompa ipſi matri Deum. Qua plane ratione Antiſtitum vnus Iſidi prægeſtabat, *Aequitatis indicium deformatam manum ſiniſtram*

porrecta palmula, vt ſcribit Appuleius lib. XI. Metam. Et ſanè Iſidis ſacra non abierunt à myſteriis matris Deum. VLPIVS enim EGNATIVS FAVENTINVS PATER ET HIEROCERYX D. S. I. M. fuit etiam ſacerdos Iſidis: & C. MENATIVS SEVERVS matri Deum & Iſidi fanum refecit: vt minime mirum ſit hanc manus prælationem vtrobique fuiſſe receptam. Addamus quod OCTAVIVS ROSSIVS monuit in operoſo illo & erudito volumine, quod appellauit antiqua Brixiæ monumenta, in ſumma haſta ſimulacri TILLINI, indigenæ numinis, ſtetiſſe manum æream huic noſtræ non valde abſimilem.

Iam in manu quæ comparent explicabimus, ſi licebit per genium Antiquitatis. Carpum ipſius circumambit Draco variegatus & caput criſtatus. Et profectò in veteri ſigno marmoreo, quod extat Romæ in hortis IVLII III. extra portam Flaminiam, & edidit IOANNES GEORGIVS HERVVARTVS, truncum, cui innititur Attis, circumſerpit Draco, punctis tergum interſtinctus, non tamen criſtatus. Eſt autem Draco inter præcipua ſolis argumenta, inquit Macrobius. Et in ſacris Sabadijs Draco myſticus celebris eſt. Quæ quidem ſacra minime diſparata fuerunt ab his noſtris Initijs, vt argumento eſſe poteſt imprecatio illa apud Appuleium, & quidem ſemiuiri vnius ex hoc grege: *At te cadauer ſurdum & mutum, delirumque præconem, omnipotens & omniparens dea* SYRIA, *& ſanctus* SABADIVS, *&* BELLONA, *& mater* IDAEA, *cum ſuo* ADONE VENVS *domina, cæcum reddant*. Strabo clariſſimè lib. X. καὶ ὁ Σαβάζιος δὲ τῶν Φρυγιακῶν ἐστι. Et intra. ταῦτα γάρ ἐστι Σαβάζια, καὶ Μητρῷα. Lucianus in Icaro-menippo. *Iam enim cęnæ tempus erat, meque Mercurius arreptum iuſſit accumbere iuxta Pana, & Corybantas, & Attin ac Sabazium, inquilinos iſtos & ancipites*

pites

pites Deos. Idem in Deorum Concilio, *atqui, o Iuppiter, Attis ille & Corybas, & Sabazius vnde nobis tandem accerſiti veniunt?* Cur autem caput Draconis baſim pollicis obſideat, inde videtur factum, quòd pollex (vt ſcriptum reliquit Atteius Capito) *qui nomen ab eo quod pollet accepit, nec in ſiniſtra ceſſat, nec minus quàm tota manus in officio eſt*. Quæ omnia Solis pollentiam *vigilemque laborem*, vt canit Prudentius, mirifice mihi exprimunt. Infra volam manus cauda Draconis ſiſtitur, è cuius regione ſurgit flagrum manubriatum (vt mihi quidem videtur) & ea profecto ſpecie, qua cernitur geſtari à Sole in nummis Elagabali, Alexandri, Gallieni & aliorum Auguſtorum, cum inſcriptione ORIENTIS, SOLIS COMITIS &c. Prudentius contra Symmachum, lib. I.

Hoc ſidus, currum, rapidaſque agitare quadrigas
Commenti, & radios capitis, & verbera dextræ,
Et frænos faleraſque & equorum pectora anhela, &c.

Niſi vero dicamus flagrum eſſe ex diſciplina Gallorum. Appuleius lib. VIII. *Arrepto denique flagro, quod ſemiuiris illis proprium geſtamen eſt, contortis tænijs lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium teſſellatum, indidem ſeſe multinodis commulcat ictibus, &c.*

Ouidius lib. IV. Faſtorum.

Exululant comites: furioſaq; tibia flatur:
Et feriunt molles taurea terga manus.

Et hæc eſt, quæ apud Iuuenalem ſubſtantiue, vt loquuntur Grammatici, Taurea eſt, Sat. VI.

——Taurea punit
Continuo flexi crimen, facinusq; capilli.

Supra flagrum repit Teſtudo, quæ an aliqua ratione Cybelen attingat mihi prorſus incompertum eſt; niſi huc illatam velimus quòd nuptias auerſaretur. Seruius è membranis Fuldenſibus in I. Aen. *Virgo quædam nomine Chelone, linguæ impatiens fuit. Verum cum Iuppiter Iunonem ſibi nuptijs iungeret, præcepit Mercurio, vt omnes deos vel homines, atque omnia animalia ad nuptias conuocaret. Sed omnibus quos Mercurius monuerat conuenientibus, ſola Chelone inridens & derogans nuptijs, nectens moras adeſſe contempſit. Quam cum Mercurius non veniſſe notauiſſet, denuo deſcendit in terras, & ædes Chelonis ſupra fluuium poſitas, præcipitauit in fluuium, ipſamque Chelonem in animal ſui nominis vertit, quam nos latinè Teſtudinem dicimus: fecitque vt pro pœna dorſo tectum, velut damnum ſuum prona portaret*. Ita Seruius. At nuptias Attidis ipſa etiam Cybele auerſabatur. Arnobius libro citato, *verum etiam mater adoleſcentuli fatum ſciens, interq; homines illum tamdiu futurum ſaluum, quamdiu eſſet ſolutus a MATRIMONII fœdere, nequid accideret mæſti*, &c. Sunt qui illud ex Pacuuio ſuggeſſerint,

Sanguine caſſa, domiporta, TERRIGENA, &c.

MARTINVS quidem SANDELLIVS amicus noſter, multarum atque adeò reconditarum litterarum notitia inſignis, arbitrabatur Teſtudinem hic expreſſam fuiſſe, veluti notam ſilentij & Taciturnitatis,

nitatis, quibus imperatis Initiorum olim omnium myſteria obſignabantur. Et ſanè extabat, vt narrat Pauſanias in Eliacis, ſignum Veneris cœleſtis, Phidiæ opus, quod altero pede Teſtudinem premebat. Hanc nonnulli arbitrati ſunt ideo adhibitam, quod ſilentium indicaret, tanquam locupletem muliebris formæ dotem, & vnicum veluti cenſum. Teſtudo enim præter valde tenuem ſibilum, eumque abruptum, nihil præterea vocis habet. Inde rectè eſt apud Sympoſium.

Viua nihil dixi, quæ ſic modo mortua canto.

Accedit eiuſdem ingenium, quo ſe totam abdere, & aſpectui ſubtrahere conſueuit. Eximiè ad myſteriorum (vt ipſi quidem rebantur) vim ſeorſum habendam, & profanorum oculis eripiendam. Virgilius de hiſce noſtris in II. Aen.

——————*Hinc fida ſilentia ſacris.*

Vbi Seruius, & Iul. Pomponius Sabinus, cuius hæc ſunt; *Nefas erat patefacere ſacra Cybelis, tantum paucis nota erant. Sic iuſſit ipſa Cybele, cum erudiret Idæos Dactylos, & doceret initiandi morem. Diodorus ait, morem initiandi, quem Dardanus accepit à Ioue, nefas erat aperire niſi initiatis, ideo fida ſilentia.* Addamus ſimilitudinem etiam quamdam cognominum interceſſiſſe. Vt enim Cybele, φερέπολις, & πυργοφόρος, ita hæc noſtra φερέοικος, & domiporta dicta eſt. At hæc tamdiu placeant, quamdiu prodeant meliora certioraque. Pilei & ipſi ad normam eorum, quos geſtant Caſtores & Dioſcuri, fabrefacti, ad Rheam ideo ſpectant, quia Samo-thracum Deorum, Curetum, Corybantum, Cabyrorum geſtamina videntur fuiſſe, & Caſtores ipſi affines hiſce omnibus fuerunt, vt ex ijs, quæ habet Strabo lib. X. & ex Vectio Baſſo in Arateis Phænomenis, & Hugonis Grotij notis ad Syntagma Arateorum conijcere eſt. addamus porro & apud Cephalenſes MAGNOS DEOS appellatos fuiſſe, vt notat Pauſanias in Atticis. Quæ fuit legitima Magnæ Deum Matris, & Attinis nomenclatura, vt indicant veteres Inſcriptiones. Seruius ad III. Aen. hæc habet, *Varro vnum eſſe dicit Penates & magnos Deos. Nam & in baſi ſcribebatur* MAGNIS DIIS. *Et idem Varro & alij complures magnos Deos affirmant ſimulacra duo virilia Caſtoris & Pollucis, in Samo-Thracia ante portum ſita, quibus naufragio liberati vota ſoluebant.* Macrobius lib. III. Saturn. cap. IV. addit, *Varro humanarum II, Dardanum refert, Deos Penates ex Samo-Thrace in Phrygiam, & Aenean ex Troia in Italiam detuliſſe, &c.* Crux ipſa in ſummis Pileis quo pertineat mihi incompertum eſt. Apparet certe in Geminorum Pileolis apud Aratum, ex editione Cl. Viri Hugonis Grotij, qui minus recte, mea quidem ſententia, torulum interpretatur. Torulus enim Plautinus ſub Petaſo fuit. At hæ Cruces in ſummo Pileo. Torulus autem videtur effictus in vetere Nummo, qui eſt Mercurij apud me.

Suos igitur Caſtoras habuerunt & Phryges ipſi. Luna excreſcens vel illam narratiunculam, fabellam verius, exprimit, quam Diodorus Siculus ex Atlantidarum theologumenis compilauit, vel Attidis myſticum ornatum, qui in nummis aliquot veteribus cernitur, huius lunaris ſectiunculæ ad pectus eiuſdem adfixæ.

Virga, ſiue illud ſceptrum ſit, Pinea inſignitum, poteſtatem Solis aſſerit, qui cuncta moderatur. De nuce Pinea inferius ſuo loco agemus. Manus extimam partem ornant proximæ à capite Draconis Tibiæ, quarum altera videtur expreſſiſſe acutum tinnitum, altera grauem bombum, vt loquitur Apuleius. Et Tibiarum fuit inuentor Marſyas, ſi Diodoro credimus, qui Cybelæ amicus fuit. Varro apud Seruium lib. IX. Aen. non admodum graphicè ad picturam noſtram; *Tibia Phrygia dextra vnum foramen habet: ſiniſtra duo, quorum vnum acutum ſonum habet, alterum grauem.* Seruius magis appoſite, ad illud ex Aeneidos IX.

——— *biforem dat Tibia cantum,*

Biſonum, imparem. Et ſeruauit eis Tibiarum ſuarum, ideſt Thrygiarum naturam. Tibiæ aut Serranæ dicuntur, quæ ſunt pares, & æquales habent cauernas. Aut Phrygiæ quæ & impares ſunt, & inęquales habent cauernas. Poſt Tibias Cymbala & Siſtrum in conſpectu ſunt. Illa eadem penè figura viſuntur etiam Romæ, in veteri ara marmorea, quam citauimus, apud Cæſios, ſecantia decuſſatas faces. Virgilius in IV. Georg.

Tinnituſque cie, & matris quate Cymbala circum.

Vbi hæc Seruius; *Matris Cymbala: quæ in eius tutela ſunt, ideo quod ſimilia ſunt hemicyclis cœli, quibus cingitur Terra, quæ eſt mater Deorum.* Hæc Martialis lib. XIV. 204. appellat Aera, quod aerea eſſent,

Aera Celenæos lugentia matris amores
Eſuriens Gallus vendere ſæpe ſolet.

Idem lib. V. 42.

Et concubino mollior Celenæo,

vbi non parum mihi ſubit mirari, cur Martialis Celænas immiſcuerit ijs, quæ Peſſinunte celebrabantur. Diſtant enim Sangarius & Marſyas non minimo terrarum tractu, vt ex tabulis Geographicis patet, & Claudiani Carminibus, lib. II. in Eutro.

Sangarium, vitrei puro qui gurgite Galli
Auctus, Amazonij defertur ad oſtia Ponti.
Icarium pelagus, Mygalæaq; littora iuncti
Marſya, Mȩanderq; petunt ——

At hæc ſollemne eſt Poetis confundere. Niſi dicamus, Celenæos tranſtuliſſe ad ſuam regionem haſce omnes religiones, ȩmulatione quadam, vt olim fiebat, Ciuitatum; & cuius non parua extant veſtigia apud veteres auctores. Alioqui apud Peſſinuntem & Dindyma ſtata & legitima fuerunt hæc ſacra. Ammianus Marcellinus, lib. XXII. vnde dextrorſus: itinere declinato, Peſſinunta conuertit, viſurus vetuſta Matris magnæ delubra, &c. Et antiquum Epigramma.

Qui colitis Cybelen, & qui Phryga plangitis Attin
Dum vacat, & tacita Dyndima nocte ſilent,
Flete meos cineres &c.

vbi notandus eſt ploratus, appoſite ad aera lugentia Martialis. Attis enim plangebatur, vt & Oſiris, & Adonis. Quod & Iulius Firmicus notauit; *lugete Liberum, lugete Proſerpinam, lugete Attin, lugete Oſirin, ſed ſine noſtrȩ contumelia dignitatis.* Eſt autem proſopopœia Solis loquentis, aduerſus eam hæreſin, quæ Macrobij tempore viguit, Solem ipſum in varia numina diuidentem. Siſtrum ad Iſidem pertinet, neque ideo abludit à magna Matre. Marcianus enim Capella libro II. in lunari circulo ſtatuit Siſtra Niliaca, Eleuſinam lampada, Arcum Dictynnæ, & Tympana Cybeleia. Mentulam illuſtrant illa Arnobij. *Dicite o iterum, ergone Deum Mater genitalia illa deſecta cum floribus, ipſa per ſe mȩrens*

officioſa

officioſa ſedulitate collegit, ipſa ſanctis manibus, ipſa diuinis contrectauit & ſuſtulit flagitioſi operis inſtrumenta fœdique? &c. Culter (ſi modo is culter eſt; æmulatur autem falcem vinitoriam, quam delineauit Columella) non aliò referendus eſt, quàm ad exſectionem virilium. Iuuenalis Sat. II.

Quid tamen expectant, Phrygio quos tempus erat iam
More ſuperuacuam cultris abrumpere carnem?

Cultri autem figuram exhibet antiquum marmor, Capuæ; apud Gruterum 640. 11. vtebantur vero Coqui Cultro. Plautus, Aulularia. Ev. *quia Cultrum habes CON. Cocum decet* Venatores etiam, Martialis Lib. I. 115.

——— Stupuitq; ſuperbus
Venator, cultro nil ſupereſſe ſuo.

Et hos Seceſpitas appellant noſtri Antiquarij, non omnino male. Teſtula alioqui vſum fuiſſe Attinen notat Arnobius, & ſilice ante Arnobium Catullus.

Diuellit illa acuto ſibi pondera ſilice.

De cithara ſuperfluum videtur vt ſermonem inſtituamus. Ea enim Solis & Apollinis geſtamen eſt ſatis notum. Virgilius lib. XII. Aen.

Ipſe ſuas artes, ſua munera lętus Apollo.
Augurium Citharamque dabat ——

Et Apollo magnæ Matris amaſius fuit, teſte Diodoro Siculo. Quod ſequitur ſtatuemus eſſe Gladium, quo vſi ſunt Galli, ad brachia ſibi quiſque diſſecanda: in pompa nimirum & lymphato illo diſcurſu. Apuleius lib. VIII. Lucretius lib. II.

Telaque pręportant violenti ſigna furoris
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quę poſſint numine diuę.

Cęterum antiqui gladiorum capulos, & infima vaginarum ita frequenter ornarunt vt hic videmus, cum tamen gladij mucro in acumen, deſineret, neque eſſet arcuatus, vt plerique arbitrantur. Et hoc ſchemate conſpiciebatur antiquus Gladius, apud LAEL. PASCHALINVM Romæ, vt nos non ita pridiem vidimus, & alij non ſemel. Gladij porro vſum & primum inuentum Diodorus ad Curetas refert, li. V. Biblioth. At Curetes cum Idæis Dactylis & Corybantibus non ſemel confundunt veteres auctores, Strabone etiam teſte. Seruius eximiè ad lib. III. Aen. *Alij tradunt, Curetes & Corybantes, matris Deum miniſtros, cuſtodes ſicut dictum eſt pueri Iouis, ad plurimas res maximi vſus hominibus extitiſſe.* Claudianus Libro ſæpe citato,

Interea gelidę ſecretis partibus Idę
Dum ſedet, & thyaſos ſpectat de more Cybele,
Curetumque alacres ad tympana ſuſcitat Enſes.

Et lib. II. de raptu Proſer.

Seu tu ſanguineis vlulantia Dindyma Gallis
Incolis, & ſtrictos Curetum deſpicis Enſes.

Forceps quæ ſubſequitur Vulcanum indicabit, quem Pileus & Tenax (nos Italicè *Tenaglia*) inſigniuerunt apud veteres; vt in Aureliæ, & Cæſiæ gentis Denarijs adnotatum eſt. At Vulcanus Cœlo natus, cuius meminit Cicero lib. III. de Nat. Deorum, Cybelen cognatione aliqua videtur attigiſſe. Et certè Marcianus Capella Terræ patrem Vulcanum nominat. At Terra magna mater fuit. Lucretius.

Quare magna Deum mater, materque ferarum
Et noſtri genetrix hęc dicta eſt corporis vna.

Summum faſtigium Pollicis digiti inſidet nux Pinea, qua Iſiacos vſos fuiſſe ſcribit Ael. Lampridius in vita Commodi Imperatoris. Vt ex hoc etiam capite liqueat, quod ſub initium huius commentatiunculæ monuimus, indiſcretas fuiſſe horum numinum apud antiquos rationes. Statius lib. X. Thebaid.

Sic Phryga terrificis genitrix Idęa cruentum
Elicit ex adytis, contemptaque brachia ferro
Scire vetat. quatit ille ſacras in pectora Pinus,
Sanguineoſque rotat crines, ac vulnera curſu
Exanimat, pauet omnis ager, reſperſaq; cultris
Arbor, & attoniti currum erexere leones.

Vbi videtur falſus Luctatius Placidus, qui Pinus ſacras conſecratas faces interpretatur. Pinus autem arbor in penetralia templi Matris Deum inferebatur, in Attidis memoriam, vt ſcribit Arnobius lib. V. non ſemel. Quod nimirum ſub ea Attis virum exuiſſet, vel trunco illo induruiſſet, vt canit Ouidius lib. X. Metamorph. Inferebatur vero lanarum velleribus ſtipitem circumuoluta, & ramulos redimita & compta violaceis coronis. Dies autem ſtatus & ſolemnis huiuſce illationis fuit XI. Kal. Aprilis, vt ex vetere Kalendario Conſtantiniano me docuit HIERONYMVS ALEANDER, cuius docti & eruditi in illud idem commentarij propediem prodibunt. In eo eſt legitima hæc feſti diei formula ARBOR INTRAT. vnde natum videtur gloſſema Luctatij ad illa Statij.

——— *Reſperſaque cultris,*
Arbor. ———

ARBOR. *Pinus, quę colitur in ſacris Matris Deum, ſub qua iacuit Attis, Matri Deum dilectus.*

Seruius ad illa IX. Aen.

Pinea ſylua mihi multos dilecta per annos

Scripſit, congrue nam Pinus in tutela Matris Deum eſt. Qui imitatus eſt Claudianus Lib. I. de rap. Proſerp.

——— *Templiq; colendi*
Relligioſa ſilex, denſis quam Pinus obumbrat
Frondibus, & nulla lucos agitante procella
Striduia coniferis modulantur carmina ramis;
Terribilis intus Thyaſi, veramq; mixta

Con-

Concentu delubra gemunt, vlulatibus Ide
Bacchatur, timidas inclinant Gargara ſyluas.
&c. graphice.

In eadem media ſimulacrum iuuenis ſubligabatur (inquit Iul. Frmicus) Attinis videlicet: idque ex Dei fortaſſe monitu, vt ſcribit Diodorus Siculus. Hinc Pinus in tutela Cybeles fuit. Phædrus lib. III. Fabular.

——— *Quercus Ioui,*
Et Myrtus Veneri placuit, Phœbo laurea,
Pinus Cybelæ, Populus celſa Herculi.

Pinus autem figura, vt in marmoribus & gemmis olim hæc fuit.

Expreſsit vero hic Artifex Virgilianum illud ex Ecl. VII.

Hic arguta ſacra pendebit fiſtula Pinu.

& illa Macrobij Lib. I. Saturn. cap. 21. *Solem vero ſub nomine Attinis ornant Fiſtula & Virga.* Ad nucem Pineam vt reuertamur; extat apud Macrobium inſignis iocus Caſcellij I. C. qui conſulenti an nux Pinea Pomum eſſet, reſpondit, Pomum futurum, ſi in Vatinium miſiſſet. Lib. II. Saturn. cap. 6. At ſine exceptione pronunciauit Martialis Lib. XIII. 25.

Poma ſumus Cybeles, procul hinc diſcede Viator,
Ne cadat in miſerum noſtra ruina caput.

Cybele autem dicta eſt à monte Cybelo, ſeu Cybele. Virgilius Lib. III. Aen.

Hinc Mater cultrix Cybeli ——

& Ouidius in IV. Faſtor.

Inter ait viridem Cybelen, altasq; Celenas.

Impoſuit autem pictor, ſiue alius quiſpiam GABRIELI SIMEONIO, & Io. GEORGIO HERVVARTO, vt alia ſpecie nobis exhiberent ex marmore PENNENSI, inter MASSILIAM, & AQVAS SEXTIAS eruto. Indicem & impu-

dicum digitos, vt ex fragminibus etiam nunc apparet, obſidebat olim Aquila, quæ fulmen vnguibus prenſabat. Illa Iouem vtique ſignificauit, qui Agdiſtis, ſeu Acdeſtis pater fuit; cuius cruore extitit repente (vt diximus) malum Punicum, quo in ſinu repoſito, concepit Attidem mater. Manus autem hæc geſtu & conformatione, dextram Attinis exhibet, vt videmus in ſigno vna cum ipſa eruto. Neque abſurdum erit opinor excurrere tantiſper hic, & emendare inſignem Vlpiani locum, in quo de magna Matre agitur; vt in priſtinum nitorem reſtituatur qui hactenus in mendo delituit, ad ſpeciem elegans, & elaboratus. Huic ego Laruam omnium primus forte detraxero. Locus eſt in Libello, cui titulum adſcripſerunt, Inſtitutionum ſeu Titulorum, ex corpore Vlpiani, Lemmate, *Qui heredes inſtitui poſſunt*. Recenſet ibi I. C. Deos illos, quos ex S. C. ſeu Conſtitutionibus Principum, heredes licebat inſtituere. Enumerat vero *Iouem Tarpeium*, *Apollinem Didymæum*, *Martem in Gallia*, *Mineruam Ilienſem*, *Herculem Gaditanum*, *Dianam Epheſiam*. Hucuſque recte omnia; porro adiungit *Matrem Deorum Cybelem, eam quæ Smyrnæ colitur*. Cybelen hanc ne fanaticus quidem vllus ſomniauit vmquam. Quid enim Vlpiano, cuius proprietatem atque elegantiam viri docti ſuſpexerunt, cum poetica illa voce, quæ tautologian etiam inuito exprimeret? At vero cordatus neſcio quis (IO. TILIVS fortaſſe) cui pleroſq; veteres I. C. ferimus acceptos, quique hunc Librum primus edidit, manu ſcripti Codicis ſcripturam bona fide exhibuit multis in locis. ingenue, hoc & religioſe. Vidit enim vir eruditus quiſquis ille fuit latitare neſcio quid ſub ea Librarij manu, quæ haſce litterarum notas deſcripſerat, MATREM DEORVM SIPELENSIM QVAE HYSMYRNE COLITVR. Hæc antiquæ lectionis altius impreſſa veſtigia eo primum me traduxerunt, vt cogitarem ſcripſiſſe Vlpianum MATREM DEORVM SIPYLENSEM ISIN QVAE SMYRNAE COLITVR. Neq; omnino mala hæc mihi diuinatio videbatur, coniectanti τὸ ISIN, ex Librarij oſcitantia, & Litterarum cognatione, antecedentis dictionis extrema, antiquo & alibi ſæpius prodito vitio inuaſiſſe. Aderant meæ Emendationis rationes vt ſane opinabar ſatis exquiſitæ. Pauſanias in primis eruditus antiquitatum indagator, Lib. III. Magneſios teſtabatur, qui in Sipyli parte Aquilonari ſunt, ſignum Matris Deum adſeruaſſe, longe omnium quotquot extabant antiquiſſimum. Huiuſque antiquitatis vel Senatum vel Principum aliquem rationem habuiſſe vt mihi perſuaderem, Aſylorum iura vetuſtati plerumque innixa, vt apud Tacitum, a ſimili compellebant. Accedebant præterea Magnetum merita, qui in bello, quod Populus Romanus aduerſus Mithradaten geſſit, egregiam operam nauarunt. Iam vero quod ad Iſiden attinet, quæ Smyrnæ coleretur, retulerat pridem in litteras Ariſtides, Sacror. ſerm. III. & Sacerdotem & Templum Iſidis Smyrneæ, in quo ipſe Iſidem, & Sarapidem, anſerinis hoſtijs exoraſſet. Neque vero permouebant me aliquo-

rum voces, abſonum videri Aegyptiam ſuperſtitionem adeo probatam Vlpiano, vt inter maiorum gentium Deos Iſin adnumeraret. Succurrebat enim, id non Iuriſconſulto ipſi, ſed Senatui, Principibuſue, qui ſuperſtitionibus indulſiſſent, vitio vertendum. Fungi ipſum enarratoris munere non philoſophi. Quæ ſi non placerent; non eum eſſe me, qui miraretur hominem Chriſtianis infenſum, Deorum cultui plus nimio addictum, ſordida monſtra ſcriptis ſuis intexuiſſe. Hoc nimirum iure obtigiſſe

His quibus exactas placuis ſeruare tenebras,
Splendentemq; die medio non cernere Solem.

vt miſſum faciamus, Vlpianum Præfectum Prætorio fuiſſe eius Principis, qui *Iſium & Serapium* (Lampridij verba ſunt in Alexandro) *decenter ornauit*.

Neque vero inficias iuerim, non diſplicuiſſe mihi emendationem alteram, ab antiqua ſcriptura minimum abeuntem: ea fuit, MATREM DEORVM CYBELEN ISIN QVAE SMYRNAE COLITVR. ita tamen vt Cybeles cognomentum topicum fuerit. de quo Piſander apud Stephanum in ΚΥΒΕΛΕΙΑ, Strabo Lib. XII. Diodorus Siculus Lib. III. Suidas & alij. Hæc vt dixi ſpecioſa & vera videbantur, quæ etiamnum videntem meliora probantemque alliciunt tamen. Verum, vt ſunt poſteriores curæ meliores, commodum occurrit Ariſtides, qui non ſemel in Sipylo Smyrnam illam antiquam, ibidemque Iouis matrem, Deorum thoros, & Corybanum choros recenſuit. An idem ſibi voluit Plinius Lib. XIV. cap. IV. *naſcitur* (Maroneum) *Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deum?* Antiquiſſimam autem religionem Smyrnæi videntur in nouam vrbem tranſtuliſſe, & veteri ſeruato loci cognomine, in Metroo excoluiſſe. Neque vero meritis in Pop. Rom. Smyrnæi Magneſijs erant poſthabendi, ſi Cornelio Tacito credimus. Legamus igitur MATREM DEORVM SIPYLENSEM, quam vt ſecerneret Vlpianus ab ea, quæ apud Magneſios colebatur, adiecit, QVAE SMYRNAE COLITVR.

APPENDICVLA.

Lilius Gregorius Gyraldus vir ſane accuratiſſimus proprio Syntagmate de Rhea & Ope, multa diſſeruit, quæ eruditum Lectorem inſtruere poſſunt. Nos hic Analecta quædam dabimus eruta è varijs Inſcriptionibus Marmorum & Nummorum. Itaque monemus primum A. Auguſtinum Dial. V. hanc epigraphen D.M.M.I. I.
recte interpretatum eſſe Deum matri magnæ Ideæ, minus recte Deæ magnæ matri Iſidi. marmor enim prȩſefert Cybelen non Iſidem. Licet enim hȩc myſteria (vt non ſemel monuimus) coaluiſſent, vt ſatis ſuperq;

indicant carmina Cypriani, ſeu Tertulliani, ad Senatorem apoſtatam;
II. tamen Iſis alio cultu, & ſchemate fingebatur. Monemus ſecundo Pierium Valerianum virum impenſe doctum lib.39. Hieroglyphic. recenſuiſſe Nummum Fauſtinæ Aug. cuiuſmodi & nos olim habuimus, in cuius auerſa ſuperficie ſpectabatur Cybele Leoninæ inſidens ſellæ, ſphæramque inter manu & genu continens, cum nonnulla hallucinatione.
III. Non enim ſphæra, ſed tympanum eſt certo certius. Monemus tertio Adolphum Occonem Pierij auctoritati nimis in hoc detuliſſe, in ſuis Numiſmatibus, cum poſset nummum inſpicere, & tympanum adnotare
IV. re loco ſphæræ. At Catalogo, quem recitat Seruius MAGNOR. DEORVM Lib. III. Aeneidos ex variorum Auctorum ſententia, adiungi poſsunt Mater Deum & Attis, quibus duo monumenta poſita ſunt ſub hac inſcriptione DIS MAGNIS, apud Gruterum 27. 4. & 28. 2. porro Idæam appellarunt ab Ida vel Cretæ vel Troiæ; vtrobique enim
V. colebatur, vt ſcripſit Virgilius. Magnam cur dixerint petamus ex Lucretio, & Arnobio. Mater Deum magna Pori Aug. & Traiani, ſiue Triani Felicis quæ fuerit alij viderint; exſcripſit autem Gruterus 308. 10. 11. fide Iuſti Lipſij, marmor mendoſe, quod emendatum habetur
VI. apud Phil. Cluuer. Lib. III. Ital. antiq. cap. III. Cerariam quam appellet antiquum marmor apud eumdem 101 c. 2. mihi prorſus eſt incompertum. neſcio quid ſane Cereris redolet, quam eandem eſse cum Magna
VII. Matre nonnulli arbitrati ſunt. Attis qui & aliquando Attin, Ὕψιςος altiſsimus, celſiſſimus nuncupatus eſt, vt in vetere Inſcriptione apud Gruter. 28. 1. Solem nimirum omnia peruidentem, omnia perluſtran-
IX. tem eſse cenſebant, vt diximus. Vidimus etiam appellatum Minotaurum & Minoturanum, petita fortaſse a nomine alicuius vici nomenclatura. Succurrebatq; Minotaurus, niſi amicus noſter FEL. OSIVS vir ornatiſsimus, humaniorum litterarum in hoc noſtro Gymnaſio publicus Interpres oſtendiſset mihi duas veteres Inſcriptiones Romæ recens erutas.

M. D. M. I
ET ATTIDI SANCTO
MENOTYRANNO
Q. CLODIVS FLAVIANVS
&c.

&

MATRI DEVM MAGNAE
IDEAE. SVMMAE. PA
RENTI. HERMAE. ET ATTIDI
MENOTYRANNO INVICTO
&c.

Quæ

Quæ ſanè longe abeunt a Minotauro. Quare AMPLIANDVM.
Videmus autem in hiſce Inſcriptionibus Cybelen ſummam, & parentem appellari, Attiden ſanctum, & inuictum. quod poſtremum adiunctum Herculi, Soli, & Mithræ conuenit: imò huic vni proprie ſi Commodianum audimus. IX.

INVICTVS

Inuictus de petra natus ſi Deus habetur
Nunc ergo . . . . vos de iſtis date priorem
Vicit petra Deum quærendus eſt petræ creator.
Inſuper & furem adhuc depingitis eſſe
Cum ſi Deus eßet vmquam non furto viuebat
Terrenus vtique fuit & monſtriuora natura
Vertebatq; boues alienos ſemper in antris
Sicut & Cacus Vulcani filius ille.

hactenus Auctor conclamatæ editionis, & deſperatæ. Attin appellatum X.
Phryga vidimus in vetere Epitaphio vt retulimus apud Cæſios Romæ.
Mater Deum magna Idæa, & AttIs populi Romani apud Gruterum XI.
308. 7. ita videntur eſſe appellati receptis publica auctoritate ſacris. XII
Quod ex nuncupatione ipſius Archigalli ſatis patet. Cuius erat vaticinatio, vt præter antiquum marmor Gruterianum xxx. 2. Appuleius & Tertullianus cum riſu & inſectatione notauerunt. Ceterum in parergis XII
ararum horum Deorum fere ſemper viſuntur Tauri & Arietes, vt in Inſcriptionibus fit mentio Taurobolij, & Criobolij, cuius præterea meminit Iulius Firmicus, *Tauribolum* [*Taurobolium*] *vel Oriobolium* [*Criobolium*] *ſcelerata te ſanguinis labe* [*tabe*] *perfundit*; vel *ſcelerato tabo*. at *labes* etiam ferri poteſt.

At quale hoc ſacrum? Prudentius Iuculenter expreſsit in Romano XIV
martyre, quem omnino vide.

Agnoſcis illum quem loquor miſerrime,
&c.

vbi meminit tabidi roris, & tabi. Et hoc fuit Taurobolium Criobolium- XV
que percipere, & Taurobolio in æternum renaſci, vt ipſi quidem non minus ridicule, quam impie arbitrabantur. hoc Taurobolium & Criobolium facere. hoc accipere. Tauropolia vero, quorum meminit Ca- XV
ſaubonus ad Athenæum Lib. VI. Animad. cap. 16. an huc pertineant, viderint doctiores. in Inſcriptionibus certe Gallicanis Taurobolium, & Tauropolium promiſcue legitur. Ad Matrem Magnam, & Attidem, vt redeamus, qui plura de iis volet, adeat Fulgentium Lib. III. Mythologicon, & Lucianum de Syria Dea.

Cum pagellæ aliquæ vacarent, viſum eſt heic exſcribere integrum Lucretij locum cuius ſuprà. mentio facta eſt, quòd ad eiuſdem argumenti illuſtrationem mirificè conducere viſum fuerit. Extat autem libro II.

Principio tellus habet in ſe corpora prima,
Vnde mare immenſum voluentes flumina fontes
Aſſiduè renouent: habet, ignes vnde oriantur.
Nam multis ſuccenſa locis ardent ſola terræ.
Eximijs verò furit ignibus impetus Aetnæ.
Tum porrò nitidas fruges, arbuſtaque læta
Gentibus humanis habet vnde extollere poſſit:
Vnde etiam fluidas frondeis, & pabula læta
Montiuago generi poſſit præbere ferarum.
Quare magna Deum mater, materque ferarum,
Et noſtri genitrix hæc dicta'ſt corporis vna.
Hanc veteres Graium docti cecinere poetæ
Sublimem in curru bijugos agitare leones:
Aeris in ſpatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque poſſe in terra ſiſtere terram:
Adiunxere feras, quia quamuis effera proles
Officijs debet molliri victa parentum.
Muralique caput ſummum cinxere corona:
Eximijs munita locis, quia ſuſtinet vrbeis:
Quo nunc inſigni per magnas prædita terras
Horrificè fertur diuinæ matris imago.
Hanc variæ gentes antiquo more ſacrorum
Idæam vocitant matrem, Phrygiaſque cateruas
Dant comites, quia primùm ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges cępiße creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violarint
Matris, & ingrati genitoribus inuenti ſunt,
Significare volunt indignos eße putandos,
Viuam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circùm
Concaua, rauciſonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio ſtimulat numero caua tibia menteis,
Telaque præportant violenti ſigna furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ poſſint numine diuæ.
Ergo cùm primum magnas inuecta per vrbeis
Munificat tacita mortaleis muta ſalute:
Aere atque argento ſternunt iter omne viarum
Largifica ſtipe ditantes, ninguntque roſarum

Floribus,

Floribus, vmbrantes matrem, comitumque cateruas.
Hic armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygios) inter ſe fortè catenas
Ludunt, in numerumque exultant ſanguine læti: &
Terrificas capitum quatientes numine criſtas,
Dictæos referunt Curetas: qui Iouis illum
Vagitum in Creta, quondam occultaſſe feruntur,
Cùm pueri circum puerum pernice chorea
† Armati in numerum ſtarent: pernice chorea
Armati numerum pulſarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Aeternumque daret matri ſub pectore volnus.
Propterea magnam armati matrem comitantur,
Aut quia ſignificant diuam prædicere, vt armis,
Ac virtute velint patriam defendere terram:
Præſidioque parent, decorique parentibus eſſe.

F I N I S.

V E N E T I I S, M DC XXIIII.
Ex Typographia Miſſerina.

pecial 89-B
15501